त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभागअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दशौंपत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत
शोधपत्र

साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीको जीवनी व्यक्तित्व

र

कृतित्वको अध्ययन र मूल्याङ्कन

शोधार्थी

शारदादेवी गुरागाईं
परीक्षा नं. १७९४
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली विभाग
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस
इलाम

२०६६

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम शारदादेवी गुरागाईद्वारा यस क्याम्पसको मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्षको नेपाली विषयको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत ***"साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र मूल्याङ्कन"*** शीर्षकको शोधपत्रलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

विभागीय प्रमुख

(बुद्धिप्रसाद घिमिरे) ....

शोधनिर्देशक

(बुद्धिप्रसाद घिमिरे) ....

बाह्यपरीक्षक

(प्रा.डा. टङ्कप्रसाद न्यौपाने) ....

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, धरान

मितिः २०६६/०१/०९

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

“साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्ष नेपाली विषयका शोधार्थी सुश्री शारदादेवी गुरागाईले मेरो निर्देशनमा कुशलतापूर्वक तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमसाथ सोधखोज, अध्ययन मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरिएको यस शोधपत्रबाट म पूण रुपमा सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्न सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

....

बुद्धिप्रसाद घिमिरे

(सह-प्राध्यापक नेपाली विभाग)

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

कृतज्ञताज्ञापन

आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक श्री बुद्धिप्रसाद घिमिरेको कुशल रेखदेखमा यो शोधपत्र तयार पार्न सफल भएको छु । कार्यव्यस्तताका माझ विविध कठिनाईलाई समेत वेवास्ता गरी मलाई शोधकार्यमा अभिप्रेरित गर्नुका साथै उहाँले दिनुभएको अमूल्य सुझाव र उचित सल्लाहका लागि शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरुलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी मलाई शोधकार्यमा धेरै ठूलो सहयोग गर्नु हुने गुरु गुरुप्रसाद पोखरेल, सामग्री संकलनमा सहयोग गर्नुहुँने शोधनायककी श्रीमती गंगाकुमारी कार्की, छोराहरू रविन र सविन कार्की, छोरी ज्वाँइ सुनिता र कुमार अधिकारी, बहिनीहरू निर्मला, रुद्रकुमारी एवं भान्जाहरू विश्वजंग र अर्जुन सिजापती निकट्तम छिमेकी दिवाकर भण्डारी, गणेश वराल, प्रेम घिमिरे, गुरुवर युद्धप्रसाद वैद्य सहित सम्पूर्ण मान्यजनहरूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यसैक्रममा मलाई पढ्न प्रेरणा दिनुहुने मेरा बुबा स्व.नन्दिकेशर गुरागाई र सबै घरका कामहरू आफैं गरेर पढ्न लगाउने मेरी आमा रुक्मिणादेवी गुरागाईप्रति सधैं ऋणी छु, साथै अहिलेको सफलतासम्म पुऱ्याउने मेरा दाइभाउजुहरू सीताराम गुरागाईं, पवित्र गुरागाईं, बलराम गुरागाईं, हरिमाया गुरागाईं, स्व. हरिप्रसाद गुरागाईं, बालकुमारी गुरागाईं, फणीन्द्र गुरागाईं, सीता गुरागाईं र मेरा अध्ययनका लागि मरीमेट्ने दिदी भिनाजु तुलसादेवी र लीला खनालप्रति आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै मलाई पढ्नमा सहयोग गर्ने मेरा भतिजा भतिजीहरू नवीन, जीवन, गौरव, उत्सव र मञ्जु, ममता खेमकुमारी, पार्वता, विमला, चम्पा, टीका, निर्मला, सावित्रा, मनिषा, लगायत सम्पूर्ण गुरागाई परिवार प्रति हार्दिक धन्यवाद अर्पण गर्दछु । यसैगरी माङ्मालुङ्ग कम्प्युटर सिस्टमका सहयोगी मित्रहरू लगायत म.र.ब.क्याम्पसको पुस्तकालय व्यवस्थापनलाई समेत सहयोगको लागि विशेष धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका निम्ति त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम, नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मितिः- २०६५/१२/.............

शैक्षिक सत्रः- ०६३/०६५

नामः- शारदादेवी गुरागाई

क्र.सं.:- १

परीक्षा अनुक्रमाङ्कः- १७९४

म.र.ब. क्याम्पस, इलाम

शोधसार

शोधपत्रको शीर्षकः साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र मूल्याङ्कन ।

शोधपत्रको प्रयोजनः- प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ ।

शोधनिर्देशक : बुद्धिप्रसाद घिमिरे

सहप्राध्यापक नेपाली विभाग

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

शोधार्थी : शारदादेवी गुरागाई

शैक्षिक सत्र : २०६३/०६५

प्रस्तुत मिति : २०६६/०१/

साहित्यकार तथा अनुसन्धाता ***"रनबहादुर कार्कीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र मूल्याङ्कन"*** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्रलाई निम्नलिखित पाँच परिच्छेदभित्रको मूल शीर्षकमा विभाजन गरी आवश्यकता तथा उपयोगिताअनुसार विभिन्न उपशीर्षक राखेर अध्ययन र मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

पहिलो परिच्छेद : शोधपत्रको परिचय

दोस्रो परिच्छेद : रनबहादुर कार्कीको जीवनी

तेस्रो परिच्छेद : रनबहादुर कार्कीको व्यक्तित्वको विश्लेषण

चौथो परिच्छेद : रनबहादुर कार्कीका कृतिहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन

पाँचौ परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्रको पहिलो परिच्छेदमा शोधपत्रको परिचय मूल शीर्षक रहेको छ । यस परिच्छेदमा शोधपत्रको शीर्षक, शोधार्थीको नाम, शोधपत्रको प्रयोजन विषय परिचय, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्यहरू, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य सीमाङ्कन, सामग्रीसंकलन र शोधविधि, शोधपत्रको रुपरेखा, समय विभाजन जस्ता विषयहरूको चर्चा गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमाः - ***'रनबहादुर कार्कीको जीवनी'*** मूल शीर्षक रहेको छ । यस क्रममा रनबहादुर कार्कीको जन्मस्थान, बाल्यकाल, शिक्षादीक्षा, वयस्कता, पारिवारिक जीवन, मातापिताको वियोग, आर्थिक अवस्था, पेसा र व्यवसाय, स्वास्थ्य र उपचारकार्य, रनबहादुर कार्कीको मृत्यु एवं इलाममा शोकसभाको चर्चा गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमाः- 'रनबहादुर कार्कीको व्यक्तित्व' मूलशीर्षक रहेको छ । यसमा शारीरिक व्यक्तित्व, स्वभाव, रुचि, व्यक्तित्वका प्रमुख पक्षहरू अन्तर्गत-शारीरिक व्यक्तित्वमा कवि व्यक्तित्व, संकलक, सम्पादक तथा प्रकाशक व्यक्तित्व, खोज तथा अनुसन्धानमूलक व्यक्तित्व रहेका छन् भने साहित्येतर व्यक्तित्व अन्तर्गत सामाजिक/समाजसेवी व्यक्तित्व, शिक्षक व्यक्तित्व, व्यापारी व्यक्तित्व, भ्रमणशील र जिज्ञासु व्यक्तित्व रहेको छ साथै यस परिच्छेदमा सारांश शीर्षकमा कार्कीको बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

चौथो परिच्छेदमाः- 'साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीका प्रकाशित ६ वटा कृतिहरूको अध्ययन विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरी विस्तृत रुपमा चर्चा परिचर्चा गरिएको छ ।

पाँचौ परिच्छेदः- शोधपत्रको उपसंहार तथा निष्कर्ष खण्ड हो । यहाँ अघिल्ला परिच्छेदमा अध्ययन र वर्णन गरिएका विषयगत सामग्रीलाई सारांशको रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अन्त्यमा परिशिष्ट 'क' मा नामावली, 'ख' मा इलाम जिल्लाको नक्सा 'ग' मा शोधनायक रनबहादुर कार्की र श्रीमती गंगाकुमारी कार्कीको फोटो र अन्त्यमा सन्दर्भग्रन्थ सूची, राखिएको छ ।

विषय सूची

क्र.स.	शीर्षक	पृष्ठ संख्या
	पहिलो परिच्छेदः शोध परिचय	**१-३**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरु	१
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	३
१.८	सीमाङ्कन	३
१.९	सामग्रीसङ्कलन र शोधविधि	३
१.१०	शोधपत्रको रुपरेखा	३
	दोस्रो परिच्छेद : रनबहादुर कार्कीको जीवनी	**४- ८**
२.१	जन्म	४
२.२	जन्मस्थान	४
२.३	वाल्यकाल	४
२.४	शिक्षादीक्षा	४
२.५	वयस्कता	५
२.६	पारिवारिक जीवन	५
२.७	मातापिताको वियोग	६
२.८	आर्थिक अवस्था	६
२.९	पेसा र व्यवसाय	६
२.१०	स्वास्थ्य र उपचार कार्य	७
२.११	रनबहादुर कार्कीको मृत्यु	७
२.१२	इलाममा शोकसभा	८

	तेस्रो परिच्छेदः रनबहादुर कार्कीको व्यक्तित्व	**९-१२**
३.१	शारीरिक व्यक्तित्व	९
३.२	स्वभाव	९
३.३	रुचि	९
३.४	व्यक्तित्वका प्रमुख पक्ष	१०
३.४.१	साहित्यिक व्यक्तित्व	१०
३.४.१.१.	कवि व्यक्तित्व	१०
३.४.१.२.	सङ्कलक सम्पादक तथा प्रकाशक व्यक्तित्व	१०
३.४.१.३.	खोज तथा अनुसन्धान मूलक व्यक्तित्व	११
३.४.२	साहित्येत्तर व्यक्तित्व	११
३.४.२.१	सामाजिक व्यक्तित्व वा समाजसेवी व्यक्तित्व	११
३.४.२.२	शिक्षक व्यक्तित्व	११
३.४.२.३	व्यापारी व्यक्तित्व	१२
३.४.२.४	भ्रमणशील व्यक्तित्व	१२
३.५	सारांश	१२
	चौथो परिच्छेद	**१३-९२**
	रनबहादुर कार्कीको कृतिहरुको अध्ययन र विश्लेषण	
४.१	रनबहादुर कार्कीको सामान्य परिचय	१३
४.२	'मेरो कोट' कविता सङ्ग्रहको अध्ययन र विश्लेषण	१३
४.२.१	मेरो कोट कविता सङ्ग्रहमा संग्रहीत कविताहरुको अध्ययन	१३
४.३	'इलामलाई पछाडि फर्केर हेर्दा' कृतिको अध्ययन र विश्लेषण	२४
४.३.१	'इलामलाई पछाडि फर्केर हेर्दा' कृतिमा सङ्कलित समग्र शीर्षकहरुको अध्ययन	२५
४.४	'सत्य धर्मको मुचुल्का' कृतिको अध्ययन र विश्लेषण	४७
४.४.१	'सत्य धर्मको मुचुल्का कृतिमा सङ्कलित समग्र शीर्षकहरुको परिचयात्मक अध्ययन	४८
४.५	'अनमोल वचन' कृतिको अध्ययन र विश्लेषण	५१

४.५.१ 'अनमोल वचन' कृतिको परिचयात्मक अध्ययन ५१

४.६ 'इलामका तीन ऐतिहासिक पाहुनाहरु' कृतिको अध्ययन र विश्लेषण ६१

४.६.१ 'तीन ऐतिहासिक पाहुनाहरु' कृतिमा सङ्कलित व्यक्तिहरुको परिचयात्मक अध्ययन ६१

४.७ 'इलामदर्शन' कृतिको समग्र अध्ययन ६३

४.७.१ 'इलामदर्शन' कृतिमा सङ्कलित शीर्षकहरुको परिचयात्मक अध्ययन र विश्लेषण ६३

पाँचौ परिच्छेद **९३-९४**

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१. साहित्यकार तथा अनुसन्धाता रनबहादुर कार्कीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको समग्र अध्ययन र मूल्याङ्कन ९३

५.२. जिज्ञासुका निम्ति शोधशीर्षकहरु ९४

परिशिष्ट क : शोक पुस्तिकामा हस्ताक्षरित नामावली ९५

ख : इलाम जिल्लाको नक्सा ९९

ग : रनबहादुर कार्की र उनकी धर्मपत्नीको चित्र १००

सन्दर्भसूची १०१

सङ्क्षेपीकरण र चिन्ह प्रयोग

क) सङ्क्षिप्त रुप	**पूर्णरुप**
त्रि.वि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
पृ.	पृष्ठ

ख) चिन्ह प्रयोग

चिन्हहरू	**अर्थ**
...	केही अंश छोडिएको
....	क्रमशः
/	वा, र